

Els senyals montserratins. Segles XV-XVI

J. BUCH I PARERA

Han transcorregut 16 anys, de la primera aportació a la medallística montserratina,¹ i podem dir amb satisfacció que aquest espai de temps, no ha estat perdut. Gràcies a la dedicació entusiasta i persistent de l'estudiós col·leccionista senyor Manuel Forasté, avui podem continuar aquell estudi que deixàrem inacabat, per manca dels exemplars primitius, dels quals teníem notícia documental, però no en teníem els testimonis materials,

Amb una tenacitat prodigiosa el senyor Forasté, ha reunit un conjunt excepcional d'exemplars primitius del tipus «Senyals» i fins i tot ha publicat les seves troballes.²

Amb llur estudi, podrem donar gairebé per completa l'evolució de la medallística montserratina.

En aquella ocasió férem o millor dit intentàrem fer la seva història i sols poguérem estudiar, a partir de la medalla de la Confraria, de primers del segle XVII al final del XVIII.

En el nostre treball anterior sols poguérem comentar un «Senyal» que anomenàrem «Una medalla del segle XVI», car fins aleshores era l'única montserratina que coneixíem en bon estat.³

1. J. BUCH I PARERA. «Les medalles antigues de Montserrat» *Acta Numismàtica*. IV. 1974. Círculo Filatélico y Numismático.

2. M. FORASTÉ «Les medalles antigues de Montserrat» *Quadern de les Arts i de les Lletres*. Sabadell núm. 56. Sant Jordi 1987. M. FORASTÉ «Les primeres medalles de Montserrat» *Acta Numismàtica*. 17-18. Societat Catalana d'estudis numismàtics, filial de l'Institut d'Estudis Catalans.

3. J. BUCH I PARERA. Obra citada. Pàg. 308. Nota 13.

Per la seva peculiar configuració, ens atragué a esbrinar el perquè dels tres pivostets del volt de la peça. D'antuvi pensàrem que podria ser un creuer de rosaris, però aviat desdonàrem la utilitat.

També fèiem constar que ens havien dit, que en una pintura antiga, un pelegrí amb capa portava damunt la valona, una medalla cosida per mitjà dels tres pivostets.

Totes les nostres deduccions, ens feren expressar que les medalles amb pivostets, eren per a ser cosides damunt la roba.

Estranyàvem, que si havien d'anar fixades a la roba, tinguessin imatge en el revers!

En cloure el comentari, proposàvem, encara que fos provisionalment, anomenar aquell tipus d'exemplar «Medalles de Pelegrí»

ELS SENYALS MONTSERRATINS

Mn. Gudiol justificava que els pelegrins tenien necessitat d'un testimoni per certificar les llargues caminades recurrent els grans santuaris.⁴

Els fidels també pretenien quelcom per demostrar la seva fe i estima de les seves devocions.

Els pioners personals d'expressar la seva fe damunt del pit foren els pelegrins de Santiago, que recollien petxines a les platges pròximes i les cosien damunt de la valona i també en el capell. Més tard, en el mateix santuari, els facilitaven petxines de plata o metall, degudament preparades per a ser fixades. Per tant podem considerar els pelegrins, com a promotors dels «senyals».

Amb els «senyals» damunt del pit, els pelegrins testimoniaven el seu pelegrinatge, i a més manifestaven conjuntament amb els fidels, la seva devoció i alhora un goig i un anhel d'esperança i salvaguardia.

Cal indicar que els «senyals» no eren exclusius de Montserrat, sinó que el seu ús fou general, obert a totes les advocacions.

Constitueixen unes plaquetes de metall on són empremtades les imatges venerades.

La seva característica és que al seu volt hi ha uns elements sobresortints útils per a poder-los cosir damunt la roba.

Tenint per referència el «senyal» (a), podem dir que en dissenyar-lo per a ser fixat a la roba hi adoptaren res menys que sis punts d'atac, compostos de quatre anelles i dos bolats. Aviat s'adonaren que amb tres pivostets i el pern superior en tenien bé prou. Cal admirar que un dels exemplars (d) per tal de dissimular els pivostets, foren suplerts per unes flors de lis.

4. MN. J. GUDIOL «De pelegrinatges i peregrinatges religiosos catalans» *Analecta Sacra Tarracensis*. Pàg. 116. Barcelona, 1927.

Generalment són de forma ovalada, però el més arcaic (a) és rectangular i piramidal.

Les seves mides són molt reduïdes, el més gran dels «senyals» mesura uns 25 mil·límetres i el més reduït en fa sis, sense comptar les parts sobresortints.

EL TESTIMONI DE LA REINA MARIA

El seu nom, no té cap dubte d'ésser l'original i ben documentat, per la mateixa reina Maria muller d'Alfons IV, l'any 1421, en una curiosa anècdota.⁵

La reina Maria en marxar de peregrinatge, per passar la setmana de la Mare de Déu a Montserrat, s'emportà diners, per alguna eventualitat. Tot just arribada a Montserrat, trobà allí molts pobres, de tal manera que fent caritats, es quedà sense un diner.

El Santuari acollia i mantenia tots els peregrins, durant tres dies. Sols hi havia una bústia per recollir la voluntat, que hom donava, per les atencions rebudes.

La reina Maria demanà a Mn. Pere Eres, del seu acompanyament que li deixés diners per contribuir a les despeses del Santuari, i al final de l'estada en marxar, que li pagués les compres d'uns «*filis de pater nostres de boix*» i uns «senyals» «*destany e plom ab la empremta de Sancta Maria*».

Fins i tot ens dona els preus dels records comprats, els «filis de pater nostres» li costaren *dotze diners cadascun* i els «senyals» *dos diners la peça*. També ens aclareix que els «senyals» eren *destany e plom, ab la empremta de Sancta Maria, en cascú d'aquells*.

També ens dona una data molt important, *la de 1421*, perquè Mn. Gudiol⁶ indicava que els pelegrins portaven testimonis, com la palma, petxines o creus de Montserrat: i acabava dient que ja hi havia medalles representatives dels Santuaris en el segle XVI, o sigui que amb el testimoni de la reina Maria, queda avançat un segle i mig l'ús dels citats «senyals».

A més justifica la compra d'aquells records, «... dita senyora doná e compartí entre les seues companyes per ço que aquells aportassen en demostració de venguda de Romiatge.»

El testimoni d'aquest document és valuós, en tot el seu contingut, especialment el nom de «senyals» no aparegut en cap altre document, o sigui sense el citat testimoni, hauríem quedat llecs.

Un cop a palau, la reina Maria hagué de fer un document a tresoreria per tal de pagar els diners manllevats a Mn. Pere Eres.

5. F. CARRERAS Y CANDI. «*Visites de nostres Reis a Montserrat*» Pàgs. 41 i següents. Barcelona, 1911.

6. P. DE TOUS DE CIRERA. «*Les medalles, la sev! història i el seu nom*» Revista Alba. Parròquia de la Concepció. Sabadell, V-1961.

Gràcies a aquesta circumstància, hem il·lustrat documentalment la nostra història medallística montserratina.

LES EMPREMES

Quant a les representacions, cal dir que tots els «senyals» tenen els anversos estampats, amb el tipus clàssic del segell XV, o sigui la Mare de Déu de Montserrat, dempeus o asseguda, sostenint l'Infant, que serra un penyal, decantat generalment cap a l'esquerra.

En reversos cal assenyalar quatre variants:

(a) De moment és el més arcaic, és inclús, —tal com preveníem que hauria de ser—.

(b) Tenen el revers variat amb diferents devocions. En alguns hi figuren, el calze, àngels, escenes de la Passió, com també hi són representats alguns sants.

(c) Hi és representada la Puríssima Concepció. Hi ha notícia documental, que Fra Pierres Foquet el 1661, fonia Senyals *destany e plom*, d'aquests tipus.

(d) Aquests darrers porten al revers sant Benet, representant l'Ordre Benedictina, custòdia del Monestir, i per tant controlats i venuts exclusivament pels ciutats monjos, en virtut de diversos privilegis atorgats pels Sants Pares.

Donades les reduïdes mides dels exemplars, les llegendes són inexistents o abreujades. En la més antiga (a) a l'exerc consta el nom de MARIA.

EL PERN

Cal observar que tots els «senyals» i medalles encunyats abans del segle XVII, obrats a Roma, tenen el pern girat. Aquesta característica és patent en totes les peces obrades en plata o bronze.

Per la peculiar forma dels «senyals» calia prèviament fondre el cospell, que donava la plaqueta amb els corresponents pivots i el pern situat al cim de la peça.

El pern era un element imprescindible per poder-lo encunyar. De fundició sortia pla i del mateix gruix que la plaqueta. Aleshores l'havien de repicar de testa, per girar-lo ben recte i vertical en relació al pla de la pastilla, a fi de poder-lo subjectar amb unes tenalles treure'l de la fornall, en el punt just i roent i posar-lo damunt del motllo fix i rebre el cop de l'altra part mòbil del motllo, que baixava al seu damunt, quedant encunyada la peça.

Les peces sostingudes en empremtar-les, tenien per objectiu, que les figures quedessin dretes i centrades per les dues cares. En canvi les monedes de la mateixa època, fetes amb altres procediments es veuen molt descentrades, per no tenir-les subjectes en rebre el cop de l'estampació.

ELS «SENYALS DESTANY E PLOM»

Els «senyals» originals en plata i bronze, eren obrats a Roma, els «*destany e plom*», pel seu poc valor i per la facilitat de reproduir-los, amb simples elements casolans, eren obra dels ermitans.

La reina Maria els compra, *destany e plom*, perquè eren més barats?

Amb tota seguretat que a Montserrat en venien de plata i de bronze, però és possible que en aquell moment els haguessin exhaurit, i no tingué altra sortida que quedar-se amb els de plom.

Més tard el 1661, tenim el testimoni confirmat de l'ermità de Santa Caterina, Fra Pierres Foquet, que els fonia amb un contremotillo d'un «senyal» original del segle XVI ben característic, amb el revers de la Puríssima Concepció, o sigui que quan ja era iniciada l'època medallística, a Montserrat continuaven fonent «senyals» corresponents al segle anterior.

Els «senyals» *destany e plom* que hem pogut examinar, no duen el pern girat, i en canvi s'hi trobà una anella plana, que a primera vista es veu massa gran en relació a la peça de mides reduïdes.

Això vol dir que hi havia dificultats, en moldejar les peces antigues amb el pern girat, perquè sobresortien de les mides del gruix del cos de la peça. Tant és així, que es veieren obligats a eliminar el pern i a acoblar-hi una anella plana per poder sortir la peça completa. L'anella en aquest cas era aprofitada com un punt més per cosir-la.

APARICIÓ DE LA MEDALLA

Els «senyals» estigueren en ús del segle XV al XVI. Aleshores la seva vigència s'anà acabant per motius que desconeixem, entre altres, potser per ésser poc vistosos, com també per la feina de cosir-los.

Algú tingué la idea que els «senyals», també podien portar-se damunt del pit, sostinguts per un cordó o cinta, passada pel coll.

L'adaptació fou ràpida i nasqué la Medalla.

Em plaq de transcriure les següents lletres de la senyora Pilar Tous de Cire-ra,⁶ «La paraula *Medalla* la prenem del segle XVI, de l'italià «*Medaglia*», que en el seu origen era sinònim d'òbol, i precisament per recerques i guiats per diversos estudis sobre medalles, ens atreviríem a senyalar l'aparició de la medalla religiosa amb aquest nom, a darreries del segle XVI».

Els «senyal» perderen els pivots, i al pern li feren un petit forat per adaptar-hi una anelleta per tal de passar-hi un cordó o cinta per ser sostinguda pel coll. Sorprenen de moment que les primeres medalles continuessin essent petites, aprofitant els «senyals» sense els pivots. Poc a poc anaren guanyant grandària fins arribar a les de la Confraria de Montserrat.

Els «senyals» foren els antecessors de les medalles, i la medallística montserratina ha imperat res menys que sis-cents anys, produint medalles en tota classe

de metalls i materials, de totes formes i figures. Els artistes també hi tenen la seva part produint magnífics exemplars —especialment en l'art modernista—, i naturalment en el seu temps fou mecanitzada la producció, produint milions de medalles.

La medalla ha viscut la seva edat d'or, dues vegades, al segle XVII en el període barroc, i modernament en els anys del 1910 al 1935. Actualment l'ús de la medalla s'ha anat reservant, i els fidels, porten al voltant del coll, unes fines cadenes que sostenen una creueta, o unes petites medalles de la Mare de Déu de Montserrat, d'or o plata.

Una medalla regular de plata, damunt el pit sostinguda per la bella cadeneta, no sols exposava la fe del seu portador, sinó que en feia llument. A l'ensem que honorava a la seva devoció, era un goig admirat.

CLOENDA

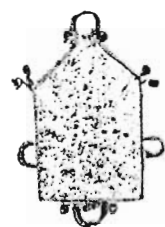
Ens cal fer esment, que amb les col·leccions medallístiques existents, es pot certificar que tenim una completa idea de la seva importància iconogràfica junt amb la corresponent cronologia, que inclou el pas de sis-cents anys, dintre dels estils gòtic, renaixement, barroc i actual, produint tantes facetes que sols pot presentar Montserrat, per l'antigor del seu Santuari.

A les medalles montserratines, no hi cal cap lletra per ser reconegudes. Tot-hom culte, veient tan sols la Verge sostenint l'Infant serrant un penyal, ja en té prou per reconèixer Montserrat.

La Muntanya i la Mare de Déu de Montserrat, formen un conjunt magnífic de tradició i cultura, per major esplendor de Catalunya.

Esbós cronològic de la medallística montserratina

Senyals	1400 - 1550	Verge amb l'Infant, serrant la muntanya
"	1550 - 1600	Transició entre «Senyals» i les Medalles.
Medalles	1600 - 1690	Barroques. Anella girada.
"	1690 - 1790	Barroques. Anella plana.
"	1780 - 1800	Decadència. imatge acampanada sense escolans
"	(1810 - 1844)	Monestir tancat al culte.
"	1850 - 1880	«Isabelines» (paper i vidre).
"	1860 - 1880	Època pobre. Imatge allargada, amb escolans.
"	1880 - 1900	Trona carrada: Imatge coronació.
"	1900 - 1935	Imatge amb «paperina», Escolania.
"	1910 - 1925	Sols a mig cos, amb les joies.
"	1915 - 1925	Els dos tipus anteriors, en alumini.
"	1925 - 1990	Seguint el moment actual. Imatge romànica.

A

B

C

D